

Мікроекономіка

Наталія МІЦЕНКО,
Ігор МІЩУК

**РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ЛОГІСТИКИ
СУБ'ЄКТІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЇЇ СУТНІСНО-
КРИТЕРІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА****Резюме**

Зазначено, що основною метою статті є розвиток теоретичних підходів, систематизація результатів аналізу та визначення заходів щодо формування систем логістики суб'єктів торговельного підприємництва (підприємств торгівлі), які належать до сектору малого підприємництва.

Ідентифіковано особливості становлення і виокремлено проблемні аспекти сучасного етапу розвитку підприємництва в Україні. Встановлено існування логістичної складової в загальному комплексі провадження торговельної діяльності суб'єктами підприємництва.

Визначено сутність та співвідношення понять «система логістики» і «логістична система» підприємства. Наголошено на цільовому характері організації системи логістики як складної, економічної й техніко-технологічної системи, яка охоплює логістичну систему підприємства, персонал служби

© Наталія Міценко, Ігор Міщук, 2019.

Міценко Наталія, докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, Україна. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0337-8346>.

Міщук Ігор, докт. екон. наук, доцент, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та логістики, Львівський торговельно-економічний університет, Україна. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5661-0164>.

управління логістичною діяльністю підприємства, а також правові, організаційно-управлінські та методичні засади взаємодії всіх зазначених елементів системи й управління нею, сформовані на базі науково-теоретичного підґрунтя (теорії) управління логістикою.

Досліджено особливості функціонування суб'єктів малого торговельного підприємництва в Україні та усереднені параметри товарних потоків у цьому секторі економіки. Визначено чинники формування специфіки організації логістичних потоків у сегменті роздрібною торгівлі, що впливають на вимоги до створення і функціонування систем логістики торговельних підприємств та вибір підходів до їх побудови.

Звернуто увагу на необхідність врахування як основного чинника формування системи логістики торговельного комплексу операційно-функціональних процесів логістичної діяльності, які здійснюються торговельним підприємством з метою доведення товарних потоків до кінцевих покупців товарів. Акцентовано на необхідності під час визначення структури системи логістики підприємства торгівлі орієнтації на врахування наявних у торговця ресурсів з метою створення можливостей для організаційної, економічної й техніко-технологічної взаємодії з іншими учасниками ланцюгів постачання, в яких задіяне це підприємство торгівлі, та одночасного забезпечення відповідності реалізовуваних товарів вимогам кінцевих покупців.

Окреслено ключові напрями вдосконалення логістичної діяльності підприємств торгівлі – суб'єктів малого (і мікро-) підприємництва, які пов'язані з техніко-технологічними й інфраструктурними вдосконаленнями в межах логістичної системи підприємства, впровадженням сучасних технологій управління в підсистемі логістичного менеджменту та адміністрування логістики, а також з використанням можливостей аутсорсингу логістичних функцій і операцій та застосуванням сучасних засобів зв'язку для радикальної зміни торговельних технологій, що відобразатиметься на вимогах до організації комплексу логістичної діяльності роздрібних торговців і, відповідно, до створюваних ними систем логістики.

Ключові слова

Суб'єкт підприємницької діяльності, торговельне підприємство, підприємство торгівлі, роздрібна торгівля, логістична діяльність, система логістики, структура системи логістики, логістична інфраструктура, логістичний центр.

Класифікація за JEL: M20, L8.

Вступ

Розвиток економіки України в період її ринкових трансформацій пов'язується з посиленням конкурентоспроможності та динамічним зростанням масштабів і ефективності діяльності численних суб'єктів підприємницької діяльності. Розвиток підприємництва в економіці ринкового типу визначається як одна з найважливіших умов економічного зростання, яка спроможна забезпечити оптимізацію й структуризацію товарних та просторових ринків, пропорційність попиту і пропозиції на них, мобілізацію основних ресурсів економіки країни й формування ринкового середовища загалом. Підприємство в Україні виступає носієм інноваційності, прагнення до пошуку і створення нових напрямків діяльності, відповідальності, проактивності, самооновлення, мобільності, гнучкості, динамічності, цілеспрямованості та готовності до ризиків, досконалості й ефективності.

Становлення підприємництва в нашій державі відбувається у складних умовах одночасного сприяння розвитку підприємництва та періодичного адміністративного тиску, в результаті чого спостерігаються хвилеподібні процеси динамічних змін чисельності й структури масиву суб'єктів підприємництва, міграції від одних організаційних форм до інших, масових реєстрацій суб'єктів підприємництва і таких самих масових їх закриттів (останнє за часом масове скорочення спостерігалось у 2017 р.).

Проте в економіці України суб'єкти підприємництва успішно функціонують у різних сферах, що суттєво розширює видову структуру підприємництва та перспективи його розвитку. Економічна доцільність розширення видової типології підприємництва підтверджується позитивною динамікою розвитку загального масиву суб'єктів підприємництва (незважаючи на нетиповий провал кількісних параметрів досліджуваного сектору в сегменті фізичних осіб-підприємців у 2017 р.). Одна з найважливіших характеристик сучасного розвитку підприємництва в Україні – наявність сприятливих умов для розвитку торговельного підприємництва, яке прийнято розуміти як специфічний вид підприємницької діяльності, метою котрої є отримання прибутку шляхом систематичного проведення товарно-грошових і торговельно-обмінних операцій. Торговельне підприємництво забезпечує постійний обіг різних видів товарів, їх рух зі сфери виробництва до сфери споживання, тому його визначають як діяльність, пов'язану з купівлею-продажем товарів та наданням послуг, як одну з найбільш поширених форм підприємництва – торгівлю, що здійснюється суб'єктами підприємництва – торговельними підприємствами і фізичними особами-підприємцями.

Загострення конкуренції на споживчому й оптовому ринку зумовлює підвищення вимог до суб'єктів торговельного підприємництва щодо їх спроможності задовольняти запити роздрібних і оптових покупців стосовно забезпечення пропозиції товарів у заданому місці та у визначений момент

пред'явлення попиту з дотриманням умов, які загалом формують поняття комплексу логістики. Виконання торгівлю функції організації й технологічного забезпечення просування товарів від виробника до споживача охоплює процеси систематичного і масштабного переміщення у просторі та часі великої багатоманітності товарних ресурсів від місць їх виробництва до місць споживання. Діяльність підприємств торгівлі, що організують рух товарних і супровідних потоків, у ринкових умовах має будуватися на засадах концепції логістики. Організація регулярного руху матеріальних (товарних) потоків у сфері логістики пов'язана із залученням багатьох суб'єктів господарювання, використанням значної кількості виробничих об'єктів, технічних та транспортних засобів, необхідних для застосування адаптованих до специфіки матеріального потоку транспортно-складських технологій і формування торговельними підприємствами адаптованих до вимог інтегрованого логістичного ланцюга систем логістики. Особливо складними й проблематичними ці процеси є за умови залучення до них торговельних підприємств, які належать до категорії суб'єктів малого торговельного підприємництва. Дискусійним залишається при цьому питання щодо сутності та співвідношення понять «система логістики» і «логістична система» підприємства.

Метою дослідження є розвиток теоретичних підходів, систематизація результатів аналізу сутнісної характеристики й складу системи логістики підприємства торгівлі та визначення основних заходів щодо формування систем логістики суб'єктів торговельного підприємництва (підприємств торгівлі), які належать до сектору малого підприємництва.

Об'єкт дослідження – суб'єкти торговельного підприємництва – підприємства торгівлі, які належать до сектору малого підприємництва.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади організації логістичної діяльності й концептуальні підходи до побудови логістичних формувань в умовах інтеграційних процесів.

Відповідно до мети сформульовано основні завдання дослідження:

- на основі аналізу найбільш поширених наукових теорій визначити сутність і співвідношення понять «система логістики» та «логістична система» підприємства і механізмів управління ними;
- розробити нові підходи до ідентифікації сутності логістики, змісту логістичної діяльності підприємств торгівлі та виявлення актуальних проблем їх побудови;
- сформулювати концептуальний підхід, основні принципи і прикладні засади організації логістичних формувань за участі суб'єктів малого торговельного підприємництва;
- розробити науково-практичні рекомендації щодо побудови систем логістики підприємств торгівлі та їх розвитку з урахуванням інтеграційних процесів у сфері товарного обігу.

1. Літературний огляд

Дослідженню сфери логістики і проблематики її сутності, змісту, типології об'єктів та механізмів управління логістичними процесами присвячені праці Б. Анікіна, А. Гаджинського, Д. Джонсона, Є. Крикавського, Л. Міротіна, Ю. Неруша і А. Семененка, що базуються на теорії систем; розгляд цих проблем з позицій теорії організації здійснено у працях В. Сергєєва, Р. Ларіної, М. Окландера, Ч. Сковронєка, З. Саріуша-Вольського, С. Саркісова; з позицій теорії фірми означені аспекти теорії та практики логістики висвітлюються у працях Д. Бауерсокса, Дж. Шапіро, Дж. Г. Шатта, М. Веселевського, Р. Паттори, Д. Костоглодова, В. Стаханова; з позиції теорії логістичного управління ці питання розкрито у працях Л. Фролової, Н. Чухрай, В. Ніколайчука, С. Нагловського, В. Лукинського, І. Ташбаєва; концепція міжфірмових мереж відображається у працях Дж. Р. Стока, Д. Ламберта, В. Дибської, А. Стерлігової, М. Кристофера, А. Кизима, П. Ельяшевича, Д. Корстен, Ю. Петцль й ін.

Сучасна економічна наука охоплює здобутки багатьох дослідників проблематики логістики у сфері емпіричних досліджень, теоретичного аналізу та узагальнення практичного досвіду. Теоретичну основу дослідження особливостей сутнісно-концептуального змісту логістики закладено у працях провідних зарубіжних і вітчизняних вчених: Б. Анікіна, Д. Бауерсокса, А. Гаджинського, Дж. Джонсона, В. Дибської, Д. Клосса, Є. Крикавського, А. Колобова, В. Колодіна, Д. Ламберта, О. Малікова, Л. Міротіна, С. Нагловського, Ю. Неруша, В. Ніколайчука, М. Окландера, С. Саркісова, А. Семененка, В. Сергєєва, Дж. Стока, А. Чудакова, Н. Чухрай та ін., в яких розвинуто ідеї концепції логістики. Теоретичним і практичним засадам управління логістичною діяльністю вітчизняних промислових та аграрних підприємств присвячено праці М. Григорак, М. Денисенко, А. Кальченко, В. Колодійчука, Р. Ларіної, В. Перебийноса, Н. Струк, Н. Тюріної, Г. Черевка й ін. Теоретико-методологічні аспекти організації логістичних формувань і управління комплексом логістичної діяльності підприємств сфери обігу висвітлено у працях таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як: А. Альбеков, Б. Єсенькін, М. Кіршина, Д. Кочубей, М. Крилова, М. Крістофер, Б. Мізюк, Т. Москвітін, Ю. Неруш, К. Рутковський, Л. Фролова й ін.

Незважаючи на наявність означених напрацювань, все ще не повністю вирішено питання комплексного дослідження і наукового обґрунтування шляхів організації логістичної діяльності підприємств торгівлі в умовах трансформації системи відносин в економіці з ринковим пріоритетом споживача, забезпечення міжсуб'єктної взаємодії учасників логістичних формувань в умовах глобального інформаційно-телекомунікаційного середовища та інтеграції економічних процесів. Недостатньо опрацьованими залишаються питання мережевої організації логістики за участі суб'єктів торговельного підприєм-

ництва, проблеми формування адаптованої до специфіки діяльності суб'єктів малого підприємництва логістичної інфраструктури і розвитку логістичних кластерів та напрями розвитку системної форми логістики, що ускладнює для суб'єктів торговельного підприємництва вибір оптимальних рішень з питань стратегічного розвитку. З огляду на це питання створення теоретико-методологічного підґрунтя й розроблення практичних рекомендацій з активізації формування і забезпечення ефективного функціонування систем логістики підприємств торгівлі – суб'єктів малого підприємництва все ще залишаються актуальними.

2. Методологія дослідження

2.1. Пошук літератури

Для визначення сутнісно-концептуального змісту логістики і логістичної діяльності й дослідження типології та структури логістичних формувань ми проаналізували основні теорії щодо змісту і шляхів створення механізмів управління логістичними процесами у працях В. Дибської, Є. Криківського (2016), А. Семененка, М. Окландера (2004), В. Сергєєва (2005), Дж. Р. Стока та Д. М. Ламберта (2005), Л. Фролової, Г. Черевка і Н. Струк (2012), А. Чудакова (2001) й ін., а також результати систематизації термінології логістики, проведеної провідними професійними об'єднаннями фахівців сфери логістики, зокрема, Європейською логістичною асоціацією (2006), та власних досліджень (Н. Міценко (2014), І. Міщук (2015)).

Теоретичні й прикладні аспекти організації логістичної діяльності та побудови логістичних формувань за участі суб'єктів господарювання, які характеризуються складною організаційною структурою і великими масштабами діяльності (як правило, це великі промислові підприємства, оптові торговельні підприємства, роздрібні торговельні підприємства мережевого типу, транспортно-експедиторські компанії тощо), мають достатньо глибоке наукове підґрунтя та практичну апробацію. Водночас аналогічні інструменти для суб'єктів малого торговельного підприємництва, як показало проведене обстеження і підтвердили результати здійсненого аналізу, практично відсутні, що зумовлює актуальність їх теоретичного обґрунтування й практичної підготовки до рівня прикладних розробок. Узагальнення науково-теоретичних та прикладних підходів до трактування сутності логістики і логістичної діяльності дає змогу виокремити ключові аспекти у трактуванні логістичних термінів та використати їх для формування систематизованої концепції побудови системи логістики підприємства й організації логістичних формувань, що допомагає сформувати адаптовані до специфіки малого торговельного підприєм-

ництва варіанти організації їх логістичної діяльності, механізми управління нею і складові логістичного забезпечення.

Таким чином, теоретичне дослідження сутнісно-концептуального змісту логістики, її фундаментальних понять та засад організації основних логістичних процесів у межах логістичних формувань за участі суб'єктів малого торговельного підприємства дасть змогу визначити як загальні підходи до організації логістичної діяльності підприємств торгівлі, так і специфічні особливості формування необхідних для сектору малого торговельного підприємства механізмів й інструментарію побудови систем логістики зазначених учасників логістичних процесів у народногосподарському комплексі України.

2.2. Аналіз

Специфіку логістичної діяльності підприємств торгівлі та управління нею крізь призму формування систем оцінки фінансових результатів їх діяльності, методичного забезпечення комплексної оцінки стану управління логістичною діяльністю і створення логістичних інформаційних систем розглядають у своїх працях багато вчених. При цьому поняття системи логістики торговельного підприємства ототожнюється з поняттям логістичної інформаційної системи, а сама логістична діяльність торговельного підприємства – з формуванням системи показників логістичної діяльності та їх оптимізацією у процесі управління суб'єктом господарювання, що, на наш погляд, є не зовсім правильним. Через це існує потреба у теоретичному уточненні сутності й змісту створюваної підприємствами торгівлі системи логістики і механізмів управління нею.

Об'єктивною підставою, яка зумовлює необхідність організації логістичної діяльності торговельних підприємств на засадах формування системи логістики, є орієнтація на системний підхід як складову компоненту концепції логістики та основу інструментарію управління логістичними процесами на підприємствах, що розглядаються як виробничо-комерційні системи. В науковій літературі й практиці тлумачення терміна «система» загалом є неоднозначним, хоч найбільшого поширення набули дефініції системи як множини взаємодіючих елементів, які перебувають у відносинах і зв'язках один з одним та становлять цілісне утворення (А. Чудаков, 2001), або ж множини упорядкованих у певний спосіб відносин чи пов'язаних за визначеною ознакою елементів. З огляду на наявність значної кількості фундаментальних наукових праць спеціалістів з філософії, природознавства й суспільного відтворення, а також з науково-методологічних дисциплін (теорії систем, теорії організації, системного аналізу та ін.), які заклали науково-теоретичний базис формування і розвитку категорії «система», в межах цього дослідження ви-

користаємо ті положення, які можуть бути застосовані до проблематики логістичної діяльності й створення систем логістики.

У сучасних наукових джерелах прийнято здійснювати поділ систем за значною кількістю класифікаційних ознак. Одним з прикладів цього може бути запропонований Л. Шимановською-Діанич (2012) підхід, за яким системи поділяються за способом виникнення, наявністю або відсутністю матеріального субстрату, його типу, ступенем складності, розмірами і видом системи та ін. Так, за видами виокремлюються біологічні, технічні, соціально-економічні, екологічні й виробничі (виробничо-економічні) системи. Саме побудова ефективних виробничих систем – це найбільш поширене завдання для всіх суб'єктів господарювання, у т. ч. виробничих і торговельних підприємств.

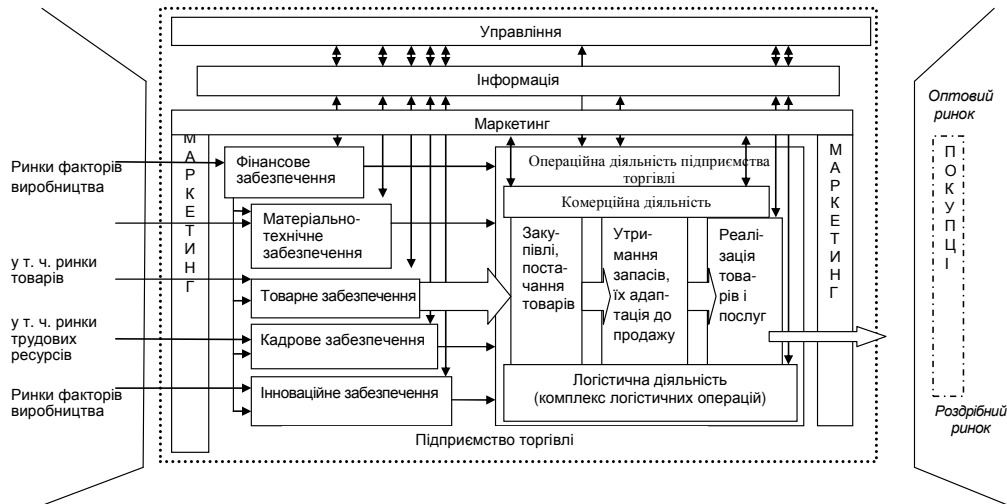
Основою створення та подальшого розвитку виробничих систем є наявність упорядкованої сукупності взаємопов'язаних елементів, спільне функціонування котрих за обмежених ресурсів спрямоване на створення і реалізацію матеріальної продукції, що задовольняє матеріальні потреби суспільства та людини й отримання прибутку (Е. Мінько, 2010). До характерних особливостей виробничої системи можуть бути зараховані: склад елементів (предмет, засоби праці та безпосередній трудовий процес), наявність матеріальних, технологічних, організаційних, інформаційних й інших зв'язків між елементами, використовувані ресурси (технічні, технологічні, кадрові, просторові, фінансові, інформаційні, організаційно-управлінські), характер продукції та потреб. З огляду на це створення виробничих систем спостерігається також в організаційних межах підприємств торгівлі. Виробничі системи торговельних підприємств можуть одночасно (за різними ознаками) ідентифікуватись як економічні, живі, соціальні, людино-машинні, відкриті, цілеспрямовані, стохастичні, динамічні, регульовані й орієнтовані на задоволення потреб кінцевих споживачів.

Особливості спрямованої на задоволення економічних цілей суб'єкта торговельної діяльності шляхом і в результаті задоволення попиту споживачів та відповідний характер основних функціональних процесів зумовлюють специфіку функціональної моделі підприємства торгівлі (рис. 1), яка визначає змістове наповнення відповідної виробничої системи торговельного підприємства й її окремих підсистем, у т. ч. підсистеми логістичного забезпечення основної операційної діяльності підприємства торгівлі, що є метою створення системи логістики підприємства торгівлі.

Саме поняття «система логістики» в науковій літературі застосовується рідше, ніж термін «логістична система». Не завжди збігаються трактування цих термінів, що зумовлює необхідність уточнення сутності категорії «система логістики» та її співвідношення з категорією «логістична система», оскільки, на наш погляд, вони відмінні між собою.

Рисунок 1

Функціональна модель підприємства торгівлі як базис формування системи логістики

Так, В. Колодін (2011) вважає, що система логістики охоплює весь матеріальний потік від придбання сировини до постачання кінцевої продукції основному споживачу й відповідний до нього зустрічний потік інформації, який як управляє рухом матеріалів, так і реєструє його, але у такому варіанті інформаційний потік, умовно кажучи, «демонізується» й відривається від генератора управлінських рішень, яким на будь-якому підприємстві є управлінські служби з відповідними фахівцями та уповноваженими на прийняття рішень особами. Як показує аналіз означеної дефініції, цей науковець не зараховує до системи логістики не лише фахівців служб управління логістичною діяльністю, а й нормативно-правове, методичне та інформаційне забезпечення управлінських процесів, а також кадрове забезпечення як трудових операцій у комплексі логістичних операцій з трансформації матеріального й супровідних сервісних, інформаційних та фінансових потоків, так і управління ними. Поза увагою при такому підході залишаються також процеси фінансового й матеріально-технічного забезпечення.

Водночас *мікрологістична* система трактується як сукупність логістичних ланцюгів підприємства, в якій відбуваються процеси технологічної, організаційної та інформаційної взаємодії елементів, до яких належать «матеріальні ресурси», «запаси», «можливості виробництва», «засоби транспортування і перевезення на місцях», «склади», «засоби зв'язку та управління», а також «кадри» (В. Колодін, 2011).

Таким чином, йдеться про елементи кібернетичної моделі, яка відображає функціонування підприємства як економічної системи в аспектах, пов'язаних з управлінням матеріальними потоками. На недостатню коректність такого підходу до тлумачення поняття «логістична система» вказували Л. Болдирєва (2014), Г. Черевко та Н. Струк (2012).

Однак не слід відкидати саму можливість і доцільність відображення за допомогою кібернетичного моделювання процесів функціонування логістичної системи як реально існуючого комплексу взаємопов'язаних елементів логістичних ланцюгів, утворених суб'єктом (чи кількома суб'єктами) економіки, що взаємодіють між собою для просторових, часових, кількісно-якісних та інших перетворень матеріальних потоків в інтересах їх учасників.

Центральне місце в логістичній системі підприємства, як і в системі більш високого рівня, якою вважається система логістики, відіграють процеси руху матеріального потоку. Необхідними умовами його існування є: по-перше, наявність певної (достатньо значної) кількості об'єктів (елементарних одиниць продукції, сировини, товарів тощо), над якими виконуються певні дії, що забезпечують їх рух у просторі та часі (логістичні операції); по-друге, неодноразове виконання цих дій протягом достатньо тривалого періоду часу, в результаті чого процеси переміщення зазначених об'єктів набувають ознак повторюваності, циклічності, систематичності й системності.

Сукупність матеріальних (і пов'язаних з ними інформаційних, фінансових та сервісних) потоків у межах інтегрованої системи й комплекс процесів просування матеріальних цінностей в означеній системі разом з необхідними для їх здійснення запасами і логістичною інфраструктурою є основними об'єктами менеджменту логістики. Оперативне завдання менеджменту логістики полягає у розміщенні сировини, незавершеної та готової продукції в місцях їх отримання, виготовлення й споживання з таким розрахунком, щоб обсяги їх запасів відповідали потребам відповідного підприємства – учасника інтегрованої системи, що є проміжним споживачем у логістичному ланцюгу, або ж фізичної особи – кінцевого споживача – і при цьому їх зберігання зумовлювало би виникнення мінімально можливих витрат, пов'язаних з організацією та управлінням матеріальними потоками в інтегрованій логістичній системі.

Систему логістики підприємства загалом ми розглядаємо як складну поліструктурну виробничо-економічну систему, яка як підсистеми об'єднує у своїй структурі:

- логістичну систему підприємства в розумінні її як сукупності: а) організаційних підрозділів і служб, задіяних у процесах трансформації матеріального потоку в організаційних межах підприємства; б) наявних виробничих засобів, потужностей та ресурсів, що становлять матеріальну основу логістичної системи і використовуються для просторових, часових, кількісно-якісних та інших перетворень множини елементів матеріального (товарного) потоку (як центрального елемента

логістичної системи підприємства); в) комплексу технологій, дій і операцій, виконання яких забезпечує саму можливість існування матеріального потоку як процесу та його інформаційний і фінансовий супровід;

- систему управління логістичною діяльністю та розвитком логістичної системи, що охоплює застосовувані на підприємстві концепції, засоби і заходи з управління відповідною логістичною діяльністю (що становить конкретний інструментарій застосовуваного менеджменту логістики) разом з компетенціями (знаннями, вміннями, навичками) задіяного в логістичних процесах персоналу, який реалізовує або керує логістичними процесами, а також відповідним юридичним, інформаційним, фінансовим, інженерно-технічним та науково-методичним забезпеченням їх виконання (рис. 2).

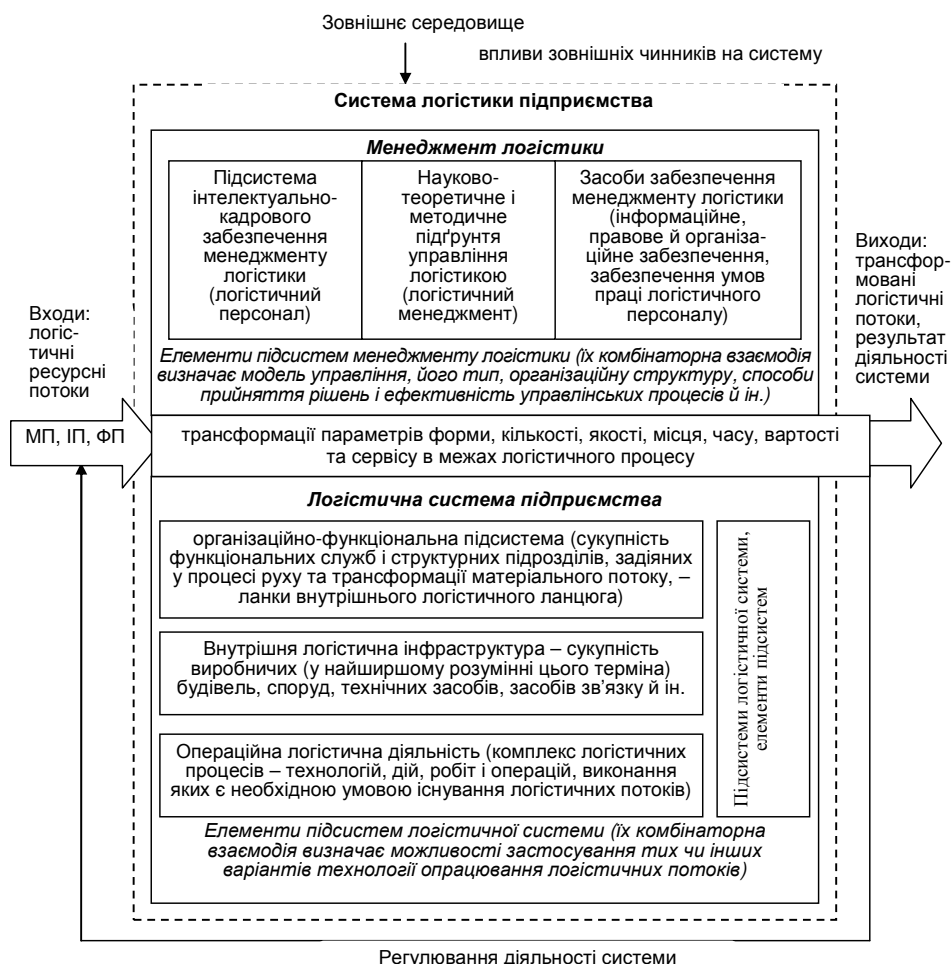
Означені підсистеми при цьому розглядаються як упорядковані множини взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, які забезпечують реалізацію різних видів відносин та зв'язків в аспектах організаційної, економічної, матеріальної (технологічної), технічної, інформаційної, фінансової й соціально-психологічної структури (Т. Євтодієва Т., 2011). При цьому зосередження уваги лише на питаннях функціонування однієї з підсистем – логістичної системи підприємства – як єдиного та повноцінного організаційно-економічного механізму управління логістикою, на наш погляд, було б недостатньо коректним.

Система логістики підприємства, як і її базис – логістична система підприємства, залежно від виду діяльності може охоплювати різні функціональні сфери логістичної діяльності та відповідні логістичні операції й функції, зокрема це: приймання-відвантаження матеріальних ресурсів (продукції, товарів), обслуговування виробництва продукції, зберігання товарів (виробничих, товарних запасів), митне оформлення і митна обробка вантажів, перепакування продукції, доставка товарів до вантажоодержувачів та ін.

З урахуванням цього до формування системи логістики підприємства залучаються різні його підрозділи, які забезпечують організацію й управління матеріальними і відповідними потоками у т. зв. корпоративних межах за відповідними сферами діяльності. Система логістики підприємства логічно має охоплювати структурні підрозділи, які задіяні у процесі безпосереднього опрацювання елементів матеріального потоку, що проходить через підприємство, або в організації цього процесу та виконують функції т. зв. логістичного адміністрування – планування, контролю, керування: служба постачання, склади матеріалів, виробничі підрозділи, служба збуту, склади готової продукції, диспетчерська служба (служба обробки інформації й зв'язку), транспортний підрозділ та ін. У торговельному підприємстві перелік цих служб дещо відрізняється через відсутність власне виробничих підрозділів, замість яких провідну роль відіграють служби і підрозділи маркетингово-комерційного спрямування, що виразно виявляється в моделях організаційної структури підприємств роздрібної торгівлі мережевого типу.

Рисунок 2

Принципова схема системи логістики підприємства

Водночас значно більші складнощі в аспектах формування системи логістики підприємства й організації його логістичної діяльності виникають у разі необхідності побудови таких систем для підприємств, що є суб'єктами малого торговельного підприємництва. Як показує аналіз, загалом у секторі малого підприємництва в Україні у 2017 р. функціонувало 322920 малих підприємств (95,5% кількості підприємств), у т. ч. 278102 мікропідприємств

(86,1% малих підприємств) (табл. 1). При цьому фізичні особи-підприємці у 2017 р. становили 82,0% всіх суб'єктів малого підприємництва в нашій державі та 84,0% – суб'єктів мікропідприємництва, що означає практичну відсутність у цьому сегменті будь-яких організаційних структур, відповідальних за організацію логістичних процесів у комплексі діяльності підприємця.

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Україні у 2013–2017 рр.

Тип суб'єкта підприємництва	Кількість суб'єктів за роками					2017 р. до 2013 р., %, ±
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	
Суб'єкти малого підприємництва, од.	1702201	1915046	1958385	1850034	1789406	105,1
У т. ч. малі підприємства, од.	373809	324598	327814	291154	322920	86,4
– частка у загальній кількості суб'єктів, %	22,0	16,9	16,7	15,7	18,0	–4,0
фізичні особи-підприємці, од.	1328392	1590448	1630571	1558880	1466486	110,4
– частка у загальній кількості суб'єктів, %	78,0	83,1	83,3	84,3	82,0	4,0
Суб'єкти мікропідприємництва, од.	1637180	1859887	1910830	1800736	1737082	106,1
У т. ч. мікропідприємства, од.	318477	278922	284241	247695	278102	87,3
– частка у загальній кількості суб'єктів, %	19,5	15,0	14,9	13,8	16,0	–3,5
фізичні особи-підприємці, од.	1318703	1580965	1626589	1553041	1458980	110,6
– частка у загальній кількості суб'єктів, %	80,5	85,0	85,1	86,2	84,0	3,5
Суб'єкти сектору оптової й роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, од.	890658	988694	989064	910413	837797	94,1
Суб'єкти малого підприємництва, од.	886662	985378	986108	907536	834696	94,1

Тип суб'єкта підприємництва	Кількість суб'єктів за роками					2017 р. до 2013 р., %, ±
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	
– частка у загальній кількості суб'єктів малого підприємництва по економіці, %	52,1	51,5	50,4	49,1	46,6	-5,4
У т. ч. малі підприємства, од.	106575	90842	90823	79432	86572	81,2
– частка у загальній кількості суб'єктів малого підприємництва по сектору, %	12,0	9,2	9,2	8,8	10,4	-1,6
фізичні особи-підприємці, од.	780087	894536	895285	828104	748124	95,9
– частка у загальній кількості суб'єктів малого підприємництва по сектору, %	88,0	90,8	90,8	91,2	89,6	1,6
Суб'єкти мікропідприємництва, од.	868657	970587	974347	894778	820933	94,5
– частка у загальній кількості суб'єктів малого підприємництва по сектору, %	98,0	98,5	98,8	98,6	98,4	0,4
У т. ч. мікропідприємства, од.	93166	80028	80647	69356	76235	81,8
– частка у загальній кількості суб'єктів, %	10,7	8,2	8,3	7,8	9,3	-1,4
фізичні особи-підприємці, од.	775491	890559	893700	825422	744698	96,0
– частка у загальній кількості суб'єктів, %	89,3	91,8	91,7	92,2	90,7	1,4

Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2017 р.
URL : www.ukrstat.gov.ua.

Протягом 2013–2017 рр. чисельність таких проблемних суб'єктів у секторі малого підприємництва зросла на 10,4% (суб'єкти малого підприємництва) і 6,1% (суб'єкти мікропідприємництва), тоді як чисельність малих підприємств зменшилась на 50,9 тис. од., а суб'єктів мікропідприємництва – відпо-

відно на 40,4 тис. од., а це означає потенційне зниження можливостей для створення хоча б елементарного організаційного забезпечення процесів руху матеріальних потоків у разі залучення суб'єктів цього сектору.

Суб'єкти малого підприємництва переважно орієнтовані на торговельну діяльність, де в 2017 р. було зосереджено 51,0% фізичних осіб-підприємців, 26,8% малих підприємств та 27,4% мікропідприємств від їх загальної чисельності в народногосподарському комплексі України. У цьому секторі частка підприємств є ще меншою за загальні по економіці показники: серед суб'єктів малого підприємництва – 10,4% у 2017 р., серед суб'єктів мікропідприємництва – 9,3%. Така структура загального масиву суб'єктів підприємницької діяльності в секторі торгівлі означає максимальну подрібненість логістичних потоків і проблемність їх організації за умов залучення переважно фізичних осіб-підприємців. Це тим більш важливо, що на суб'єктів малого підприємництва у торгівлі припадає помітно вища частка в обсягах матеріальних потоків, які формуються з допомогою процесів реалізації продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Частка суб'єктів малого та мікропідприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання у 2013–2017 рр.

Роки	Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.		Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за їх розмірами у загальному обсязі реалізованої продукції, %			
			суб'єкти малого підприємництва		з них суб'єкти мікропідприємництва	
	усього	оптова та роздрібна торгівля; ремонт	усього	оптова та роздрібна торгівля; ремонт	усього	оптова та роздрібна торгівля; ремонт
2013	4334453,1	1782399,7	21,6	28,4	10,6	14,7
2014	4459702,2	1795659,9	22,0	29,3	10,9	15,1
2015	5556540,4	2159334,1	23,7	30,1	12,0	15,7
2016	6726739,8	2628672,0	24,5	30,6	12,1	14,5
2017	8312271,9	3351185,8	24,9	29,8	12,7	15,2

Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2017 р.
URL : www.ukrstat.gov.ua.

Як видно, малі підприємства у секторі оптової й роздрібно́ї торгівлі та ремонту транспортних засобів забезпечують практично 30% всіх обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за цим видом економічної діяльності, що на 5% більше, ніж загальний по економіці показник. Деяко меншим є розрив за цими показниками по групі суб'єктів мікропідприємництва (у 2017 р. 14,5% проти 12,1%), хоча і тут представники торговельної галузі переважають усереднених суб'єктів економіки, а отже – відіграють більш вагомую роль у забезпеченні потоків реалізації продукції.

Проведений вибірко́вий аналіз характеристик діяльності суб'єктів малого торговельного підприємництва та їх матеріально-технічної бази показав, що основна частина таких торговців зосереджує свою діяльність на веденні роздрібно́ї торгівлі у магазинах, в об'єктах дрібно́роздрібно́ї торговельної мережі, на роздрібних ринках; значно нижчою є їх активність у сфері оптової торгівлі.

За даними Державної служби статистики, в Україні на 1 січня 2018 р. нараховувалося 32662 магазини підприємств роздрібно́ї торгівлі з торговою площею загалом 7031 тис. кв. м; крім них, налічується 6643 од. напівстаціонарних об'єктів дрібно́роздрібно́ї торговельної мережі (2854 кіоски і 3789 АЗС) (Україна, Державна служба статистики, <http://www.ukrstat.gov.ua>). В загальній кількості магазинів переважають непродовольчі магазини (19101 од., 58,5%), торгова площа яких дорівнює 3864 тис. кв. м (55,0%); продовольчі магазини становлять 41,5% (13561 од.), а їх торгова площа (3167 тис. кв. м) – 45,0% всієї торгової площі магазинів. Аналіз свідчить, що більшість малих підприємств та фізичних осіб-підприємців у сфері роздрібно́ї торгівлі зорієнтована на роздрібну торгівлю переважно продтоварами у неспеціалізованих магазинах (11582 од., або 85,4% об'єктів роздрібно́ї мережі з торгівлі продтоварами) і непродтоварами у спеціалізованих магазинах (18620 од., або 97,5% об'єктів з реалізації непродтоварів).

Кількісні параметри об'єктів роздрібно́ї торговельної мережі, що належать суб'єктам малого підприємництва, характеризуються значно нижчими за усереднені показники розмірами торгової площі (середня торгова площа одного неспеціалізованого магазину з торгівлі продтоварами у секторі малих підприємств дорівнює 69,3 кв. м порівняно з 249,3 кв. м загалом по групі таких магазинів; середня торгова площа одного спеціалізованого магазину з торгівлі непродтоварами у секторі малих підприємств становить 56,4 кв. м порівняно з 95,4 кв. м загалом по цій групі), причому середній показник формується насамперед за рахунок 20% магазинів, які мають торгову площу більшу, ніж середня. Ще нижчими є значення перерахованих показників для суб'єктів малого підприємництва, що здійснюють роздрібну торгівлю у сільській місцевості. Також проблемним залишається домінуюче розташування більшості магазинів (26,5 тис. од.) у містах, тоді як у сільській місцевості функціонують лише 6,2 тис. од. магазинів, що належать суб'єктам торговельного підприємництва – юридичним особам. Інформація про кількісні параметри

магазинів, що належать фізичним особам-підприємцям, у системі офіційної статистики взагалі відсутня у вільному доступі, а тому її можна визначити лише орієнтовно.

Більшість об'єктів роздрібної торговельної мережі суб'єктів малого бізнесу працює за морально застарілими технологіями продажу товарів через прилавок обслуговування, без використання ЕРРО та безготівкових форм розрахунків. Значною мірою проблеми діяльності суб'єктів малого підприємництва пов'язані з усталеною протягом останніх років системою організації комерційних зв'язків, що орієнтована на поєднання слабо систематизованих оптових закупівель товарів від гуртівень і місцевих товаровиробників та постачань товарів відомих торгових брендів силами дистрибуторських компаній, а також за особистої участі власників-суб'єктів малого підприємництва у здійсненні закупівель і доставки товарів. Як показують результати вибіркового обстежень магазинів, це призвело до зниження рівня плановості й керованості процесами формування асортименту товарів та товаропостачання торговельних об'єктів і зростання кількості постачань товарів у кожен торговельний об'єкт на фоні незначних (т. зв. блоки, палети) кількостей одиниць упаковки товарів, невеликої вартості кожної партії товарів та її низької комплектності (через вузьку спеціалізацію дистрибуторів). Наслідком функціонування такої системи постачань стає зростання транспортних витрат, пов'язаних із логістикою товарів, особливо в магазини й інші об'єкти розосередженої роздрібної торговельної мережі суб'єктів малого підприємництва, розташовані у сільській місцевості. Зазначене актуалізує завдання щодо формування науково-теоретичних і прикладних засад побудови адаптованої до специфічних умов ведення торговельної діяльності таких суб'єктів малого підприємництва системи логістики.

Система логістики торговельного підприємства з урахуванням зазначеного вище, на нашу думку, є складною, спеціально організованою економічною та техніко-технологічною системою, що охоплює логістичну систему торговельного підприємства (в розумінні її як сукупності структурних підрозділів підприємства – суб'єктів логістичних процесів з трансформації вхідних, внутрішніх і вихідних товарних та пов'язаних з ними потоків підприємства – у поєднанні із задіяними у ній торговельними об'єктами, складами, засобами зв'язку й управління, іншими елементами логістичної інфраструктури підприємства торгівлі та з комплексом здійснюваних підприємством поточкових процесів, пов'язаних з рухом потоків товарів), персонал служби управління логістичною діяльністю торговельного підприємства, а також правові, організаційно-управлінські й методичні засади взаємодії всіх зазначених елементів системи та управління нею, сформовані на базі науково-теоретичного підґрунтя (теорії) управління логістикою.

Система логістики конкретного торговельного підприємства складається під впливом особливих умов і чинників мікрологістичного середовища прямого впливу, які визначають можливості використання підприємством

елементів зовнішньоринкової інфраструктури, доступність окремих елементів логістичного потенціалу, застосування технологій здійснення окремих логістичних процесів та ін. Конкретний склад елементів системи зумовлюється загальною і логістичною стратегією підприємства й чинниками внутрішнього та зовнішнього мікрологістичного середовища.

Специфіка торговельних підприємств пов'язана з високим рівнем залежності від організаторів ланцюгів постачань, що обмежує їх можливості щодо вибору технологій опрацювання матеріального потоку на стадії його руху в організаційних межах торговельного підприємства, засобів і знарядь праці, напрямів руху потоків тощо. Тим більш важливо, щоб у межах торговельного підприємства була обрана така структура системи логістики, яка дасть змогу, використовуючи наявні ресурси, створювати можливості організаційної, економічної й техніко-технологічної взаємодії з іншими учасниками ланцюгів постачання, в котрих задіяне це підприємство торгівлі, та одночасно забезпечувати відповідність реалізовуваних товарів вимогам кінцевих покупців.

Основою формування системи логістики торговельного підприємства з огляду на це слід визначати комплекс операційно-функціональних процесів логістичної діяльності, які здійснюються торговельним підприємством з метою доведення товарних потоків до кінцевих покупців товарів. Основними функціональними напрямками діяльності торговельного підприємства у цій сфері є забезпечення процесів просторового переміщення товарної маси в системі товаропросування, формування об'єктів інфраструктури оптової й роздрібно торгівлі, здійснення комплексу внутрішньомагазинних і складських торгово-технологічних операцій та їх інформаційний супровід (документальне оформлення операцій щодо надходження або відпуску товарів), здійснення операцій щодо зберігання товарів, їх підготовки до продажу, кількісних і якісних перетворень товарних партій, розвиток власного транспортного господарства торговельних підприємств та організація перевезень торговельних вантажів залученим транспортом і організація логістичного обслуговування споживачів шляхом надання відповідних послуг.

Проведене опитування 23 керівників малих торговельних підприємств (за принципами малої вибірки) дало змогу визначити пріоритетність окремих функціональних блоків системи логістики (табл. 3), які необхідно враховувати під час формування такої системи та її функціонування.

Провідну роль у проектованій системі логістики торговельного підприємства відіграють завдання, які належать до сфери логістичного менеджменту і які пов'язані з: формуванням логістичної системи підприємства торгівлі; вибором організаційної форми служби управління логістикою на підприємстві, визначенням її місця та повноважень у структурі управління торговельним підприємством, регламентацією прав і обов'язків персоналу такої служби; плануванням та контролем організації закупівельної логістики (процесів оптових закупівель і доставки закуплених товарних ресурсів до підприємства

торгівлі чи його окремих об'єктів); управлінням рухом товарного потоку шляхом вибору форм та методів товаропросування; розробкою системи управління запасами; організацією логістичної інформаційної системи; управлінням процесами реалізації товарів (як елементу збутової діяльності); управлінням, контролем і оптимізацією логістичних витрат.

Таблиця 3

Пріоритетність окремих функціональних блоків системи логістики для її формування

Функціональний блок системи логістики	Актуальність блоку, %
<i>Управлінський</i> – інструментарій менеджменту логістики, що дає змогу забезпечити ефективне функціонування системи логістики.	13,9
<i>Організаційний (адміністрування)</i> – управлінські рішення, що ефективізують функціонування системи логістики і підприємства загалом.	11,3
<i>Інституціонально-правовий</i> – нормативно-правове регламентування логістичних процесів, розробленість системи договірних відносин між контрагентами.	10,4
<i>Техніко-технологічний</i> – матеріальне й техніко-технологічне забезпечення для організації поточкових процесів на підприємстві торгівлі, його достатність, якість та відповідність потребам організації логістичних процесів.	15,7
<i>Інфраструктурний</i> – сформованість ринкової логістичної інфраструктури в районі діяльності підприємства.	10,4
<i>Фінансово-економічний</i> – доступність фінансових ресурсів для створення техніко-технологічної бази і формування товарних ресурсів.	9,6
<i>Інформаційний</i> – інформаційний супровід руху товарних потоків, інформаційне обґрунтування управлінських рішень.	12,2
<i>Кадровий</i> – знання, навички й досвід персоналу у сфері формування та функціонування системи логістики, управління логістичними процесами.	8,7
<i>Сервісний</i> – доступність логістичних послуг, можливості логістичного аутсорсингу.	7,8

Означений комплекс завдань має вирішуватися на стадії формування системи логістики та коригуватися в міру функціонування такої системи – зі зміною умов діяльності суб'єкта малого торговельного підприємства. Визначальною умовою якісного управління означеними процесами має бути належний рівень адміністрування логістичної системи – комплексу управлінських функцій і процедур, які у суб'єктах великого та середнього підприємства здійснюються персоналом служби управління логістикою підприємства з метою реалізації стратегічних, тактичних і оперативних цілей керованої службою менеджменту логістики підприємства логістичної системи. Натомість у малих торговельних підприємствах зазначена функція адміністрування покладається, як правило, винятково на власника-керівника відповідного підприємства торгівлі, який повинен максимально ефективно використовувати як свої знання з питань теорії й практики логістики та логістичного менеджменту, так і можливості, які надає йому існуюча в регіоні діяльності логістична інфраструктура – сукупність матеріально-технічних об'єктів, які є засобами просторово-часового перетворення логістичних потоків та до яких належать: а) матеріально-технічна база задіяних до цих процесів підприємств сфери виробництва й обігу; б) об'єкти загальної ринкової інфраструктури економіки, зараховані до сегмента її логістичної інфраструктури. Серед багатоманітності об'єктів логістичної інфраструктури найбільш привабливими для суб'єктів малого торговельного підприємства виглядають логістичні центри і логістичні кластери.

Досвід зарубіжних країн показує, що логістичним центром у його сучасному варіанті є складський комплекс, який отримує товари від підприємств-виробників або від підприємств оптової торгівлі та розподіляє їх більш дрібними партіями замовникам (підприємствам дрібнооптової й роздрібною торгівлі) через свою або їх товаропровідну мережу та обов'язковими елементами якого є: автоматизовані системи складського обліку товарно-матеріальних цінностей; багаторівневі стелажи для зберігання вантажів; сучасні засоби механізації вантажно-розвантажувальних робіт і транспортно-складських операцій; криті опалювані склади з «робочою висотою» стелі від 6 м та більше; під'їзні шляхи автомобільного, залізничного й інших видів транспорту; вантажний і контейнерний термінали для опрацювання масштабних вантажних контейнерів (І. Міщук, 2015).

Відповідно, логістичні центри потенційно можуть бути ключовими елементами т. зв. логістичних кластерів – інтеграційного об'єднання промислових, аграрних, торговельних підприємств, які, взаємодіючи з локалізованими на певній території підприємствами транспорту, учасниками ЗЕД, провайдерями логістичних послуг, власниками ліцензійних складів, органами місцевої влади та науково-дослідними й освітніми закладами, спільно використовують наявну інфраструктуру і спільні комунікаційні мережі у процесі реалізації власних цілей на засадах одночасної конкуренції в певних галузях та спільної діяльності в інших сферах, що дає змогу створити спільну мережу терміналів, складів, єдину інформаційну базу, єдині підходи до формування

транспортних тарифів і тарифів на складські логістичні послуги, підтримувати дорожньо-транспортну інфраструктуру (необхідну для забезпечення централізованої доставки товарів у розосереджену мережу торговельних об'єктів) та, таким чином, підвищити інвестиційну привабливість і стійкий розвиток регіону.

3. Результати досліджень

Проведений теоретичний аналіз свідчить про необхідність активізації діяльності суб'єктів малого торговельного підприємництва щодо забезпечення високих результатів торговельної діяльності за рахунок створення й подальшого функціонування власної системи логістики, організованої з урахуванням специфіки логістичних потоків.

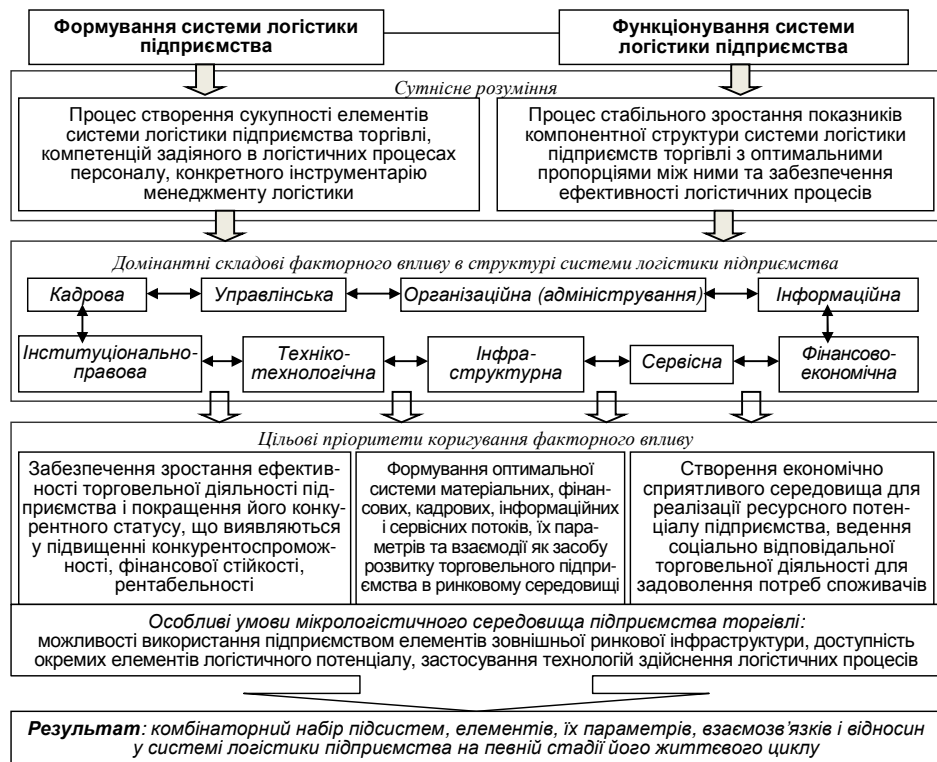
Об'єктивно необхідними умовами реалізації такого завдання для підприємств торгівлі, у тому числі суб'єктів малого підприємництва, мають бути розробка конфігурації системи логістики (та її базису – логістичної системи підприємства торгівлі), формування організаційної структури служби логістики, створення інтегрованої логістичної інформаційної системи, складення стратегічного плану логістики, розроблення системи показників оцінки виконання стратегічних завдань і моніторингу виконання плану логістики, здійснення розрахунку відповідних агрегованих показників системи логістики торговельного підприємства та її окремих рівнів. У разі вирішення цього завдання для суб'єктів торговельного мікропідприємництва (особливо в роздрібній торгівлі) це завдання має передбачати визначення конкретного фахівця, який був би уповноважений відповідати за всі питання організації логістики і взаємодії з партнерами по логістичних ланцюжках.

Відповідно, для потреб управління системою логістики торговельного підприємства персонал служби (чи зазначений фахівець), який відповідає за організацію логістики на підприємстві, повинен чітко знати комплекс умов, в яких здійснюється діяльність з реалізації процесів фізичного переміщення та управління ними (юридичне, інформаційне, фінансове, інженерно-технічне забезпечення), а також мати можливість використовувати сукупність методик, алгоритмів і принципів здійснення такої діяльності, які виступають у формі її науково-методичного забезпечення.

Для забезпечення такого стану цілком логічним вважаємо використання наведеної на рис. 2 базової моделі системи логістики торговельного підприємства, адаптованої до потенціалу суб'єкта малого торговельного підприємства, його цільових пріоритетів та особливих умов мікрологістичного середовища цього підприємства (рис. 3).

Рисунок 3

Формування і функціонування системи логістики підприємства торгівлі на засадах факторно-концептуального підходу

Отже, для створення такої системи має бути виконана сукупність дій з аналітичної оцінки всіх складових системи логістики підприємства торгівлі (як роздрібного, так і оптового) як: 1) логістичної системи в розумінні її як техніко-технологічної системи, що має забезпечувати комплекс трансформацій логістичних потоків з їх прогнозними параметрами; 2) системи менеджменту логістики як: а) персоналу служби логістичного менеджменту торговельного підприємства; б) правових, організаційно-управлінських та методичних засад взаємодії всіх елементів системи.

Першочергову увагу при цьому потрібно зосереджувати на аналізі тих складових, які визначають базис системи логістики, тобто елементів техніко-технологічного й інфраструктурного блоків, які найбільшою мірою визнача-

ють можливості, способи та обмеження у виборі технології опрацювання матеріального (товарного) потоку. Тому цілком логічним є вивчення наявності торговельних об'єктів, складів, засобів зв'язку й управління, інших елементів логістичної інфраструктури у суб'єкта малого торговельного підприємництва чи доступу до їх використання (на тих чи інших умовах).

З огляду на визначальну для невеликих роздрібних торговельних об'єктів роль складів у трансформаціях товарних потоків і виявлену в межах інших досліджень закономірність (В. Сергеев, 2005; І. Міщук, 2015) та відсутність приміщень такого функціонального призначення у значній кількості магазинів важливим напрямом забезпечення перетворень асортиментно-кількісних параметрів товарних потоків для роздрібною торгівлі має стати розвиток складської мережі оптових торговельних підприємств (як незалежних оптових торговців, так і формувань дистрибуторського типу). Саме їх залучення до процесів просування від товаровиробників до об'єктів роздрібною торговельної мережі для більшості суб'єктів малого торговельного підприємництва, що спеціалізуються на реалізації більшості непродовольчих товарів та тих продовольчих товарів, які характеризуються складністю асортименту і невисокою оборотністю товарних запасів, має бути основним варіантом організації логістичних ланцюжків, який шляхом здійснення централізованого товаропостачання позбавить дрібних роздрібних торговців від необхідності включення в систему логістики основної частини функцій закупівельної й складської логістики.

Водночас загострення проблем логістичного забезпечення торговельної діяльності суб'єктів малого підприємництва зумовлює потребу в її реформуванні на засадах використання інструментарію логістичного менеджменту та інтеграції в системи регіональної логістики шляхом створення логістичних центрів, місце розташування яких дало би змогу перейти від традиційних постачань з обласного центру до постачань зі складів міжрайонного значення, наближених до товароотримувачів через дислокацію в одному з транспортних вузлів, що обслуговують кілька поряд розташованих сільських районів. Такий варіант організації логістичних потоків може бути ще більш привабливим з точки зору зниження логістичних витрат у результаті об'єднання в логістичному центрі постачань від кількох дистрибуторських компаній на засадах т. зв. крос-докінгу, що дасть змогу одним транспортним засобом доставляти партії товарів в усі торговельні об'єкти (навіть ті, які належать різним суб'єктам малого торговельного підприємництва) певної географічної зони у максімально скомплектованому асортименті.

У створенні таких логістичних центрів, на наш погляд, може бути використаний потенціал системи споживчої кооперації України, в якій до теперішнього часу збереглися підприємства кооперативної оптової торгівлі, що в більшості мають бути перетворені на логістичні центри, які обслуговували би підприємства роздрібною торгівлі споживчої кооперації відповідних районів чи регіонів на основі застосування системи централізованого завезення товарів зі своїх складів у кожен кооперативний магазин, але при цьому надавали би

логістичні послуги всім іншим зацікавленим суб'єктам малого підприємництва відповідного регіону (одночасно отримуючи додаткові переваги на основі ефекту збільшення масштабів діяльності). Пропонований варіант може бути здійснений також у межах реалізації проектів розвитку логістичних кластерів, в яких логістичні центри є одними з ключових елементів (<https://www.google.com.ua/search?q=Західноукраїнський+транспортно+логістичний+кластер&tbm=isch&source>).

Водночас перспективним напрямом підвищення ефективності логістичної діяльності суб'єктів малого торговельного підприємництва може бути використання можливостей т. зв. логістичного аутсорсингу у сферах транспортування та експедирування вантажів, складування і зберігання товарів, фінансово-економічних послуг та логістичного маркетингу.

Удосконалення процесів менеджменту логістики й адміністрування системи логістики підприємств оптової та / або роздрібною торгівлі, відповідно, потребує здійснення активних кроків із впровадження сучасних інформаційних технологій у поєднанні з впровадженням сучасних технічних засобів отримання інформації щодо комерційних і логістичних процесів. Зокрема, вважаємо, що необхідною умовою та ефективним інструментом управління товарними потоками у торгівлі має стати застосування інформаційних технологій збору, опрацювання, використання інформації про реалізацію товарів у магазинах суб'єктів малого підприємництва в контексті прийняття ними управлінських рішень щодо закупівлі товарів від постачальників й особливо у разі їх здійснення в системах електронної торгівлі за моделлю «B2B». Для цього об'єктивно необхідною передумовою має стати усвідомлене рішення суб'єктів малого підприємництва про використання в їх діяльності сучасних, адаптованих до застосування у цій сфері моделей ЕРРО, витрати на придбання яких можна розподілити в часі за рахунок організації лізингових схем придбання обладнання. Застосування ЕРРО з підключенням платіжного терміналу для виконання безготівкових розрахунків і під'єднання зовнішніх пристроїв (ваг, модема, сканера штрих-кодів, платіжного терміналу, грошового ящика, ПК) дасть змогу контролювати потоки товарів у розрізі т. зв. SKU (фактично SKU – одиниця однієї товарної групи, марки, сорту в одному типі упаковки однієї розмірності, місткості, кольору тощо, яка виділяє товар) у кожному торговельному об'єкті в режимі реального часу та суттєво підвищити якість комерційних рішень і конкурентоспроможність кожного суб'єкта.

На нашу думку, суттєве спрощення процесів формування системи логістики підприємств торгівлі в частині організації фінансових потоків може бути досягнуте шляхом участі роздрібних торговців – суб'єктів малого та мікропідприємництва у проекті E-Receipt, що передбачає застосування сучасних гаджетів (ПК, планшети, смартфони) як касових апаратів і відмову від застосування технологій розрахунків з використанням дорогих у придбанні та обслуговуванні ЕРРО другого покоління з під'єднанням до Інтернету для передачі фіскальних звітів до відповідних контролюючих органів.

Зазначимо, що перелік можливих напрямів забезпечення процесів створення й удосконалення систем логістики підприємств торгівлі – суб'єктів малого (і мікро-) підприємництва вищевказаними рекомендаціями не обмежується, оскільки поряд з роздрібними торговельними підприємствами у цьому секторі працюють також оптові торговці (специфіку їх діяльності у цій статті автори детально не досліджували), тому подальші дослідження мають бути пов'язані з поглибленням та систематизацією науково-методичних і прикладних засад формування подібних систем та розробкою механізмів управління ними.

Висновки

В умовах транзитивної економіки в Україні істотно зростає роль сектору малого і мікропідприємництва, який забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту, інноваційний розвиток та креативність технологій ведення бізнесу, самореалізацію економічно активної частини населення і формування середнього класу в нашій державі. Розвиток малого підприємництва в Україні спостерігається у різних сферах, але одним з найбільш перспективних та привабливих для його ініціаторів видів є торговельне підприємство, яке може здійснюватись як в оптовій, так і в роздрібній торгівлі суб'єктами підприємництва – торговельними підприємствами й фізичними особами-підприємцями.

Досягнення цілей торговельного підприємства забезпечується шляхом виконання актів купівлі-продажу товарів і здійснення складного комплексу робіт з постійного, систематичного обігу різних видів товарів та їх руху зі сфери виробництва до сфери споживання на засадах потокової організації, що означає виконання підприємствами торгівлі комплексу процесів логістичної діяльності.

Найвищий рівень організації логістичної діяльності підприємства торгівлі досягається за умови формування в межах кожного суб'єкта ведення торговельної діяльності й у ланцюгах їх взаємодії з іншими суб'єктами господарювання системи логістики (відповідно мікро- і макроекономічного рівня) – складної виробничо-економічної та техніко-технологічної системи, упорядкована сукупність підсистем і елементів якої формує інтегровану єдність та взаємодіє з метою досягнення цілей суб'єкта-організатора такої системи (або її учасника – підприємства торгівлі) шляхом організації, реалізації й управління логістичними потоками і процесами, необхідними для ведення основної (для підприємства торгівлі – торговельної) діяльності. Особливостями такої системи є складність структури, чітка ієрархія відносин між управлінською та керованою підсистемами й організаційна спрямованість на реалізацію цілей підприємства у сфері логістики.

Система логістики підприємства торгівлі формується на основі поєднання наявної логістичної системи торговельного підприємства і системи менеджменту логістики, конкретний склад елементів яких зумовлюється загальною та логістичною стратегією підприємства й чинниками внутрішнього і зовнішнього мікрологістичного середовища. Базисом формування системи логістики підприємства торгівлі має бути його функціональна модель, яка на системних засадах поєднує ресурсні потоки та сукупність основних видів діяльності підприємства на основі здійснення логістичних процесів у комплексі комерційної й логістичної діяльності. Запропоновано в межах підприємства торгівлі обирати таку структуру системи логістики, яка дасть змогу, використовуючи наявні ресурси, забезпечувати відповідність реалізовуваних товарів вимогам оптових і кінцевих покупців.

Дослідження параметрів розвитку малого торговельного підприємства дало змогу виявити низку недоліків в організації комплексу основних та забезпечувальних процесів малих торговельних підприємств, пов'язаних із масштабами їх торговельної діяльності й рівнем розвитку матеріально-технічної бази, недосконалістю організації господарських зв'язків, примітивізацією торгово-технологічного процесу і його технічного забезпечення.

Виявлені проблеми зумовлюють потребу в застосуванні останніми інструментарію логістичного менеджменту та інтеграції у регіональні системи торговельної логістики. Це потребує подальшої розробки засобів і методик реалізації логістичного підходу у сферах інформаційної й торговельної логістики.

Список використаної літератури

1. Крикавський Є. В., Похильченко О. А., Фертш М. (2016). *Логістика і управління ланцюгом поставок*. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 514 с.
2. Окландер М. А. (2004). *Логістична система підприємства*. Одеса : Аст-ропринт, 312 с.
3. Сергеев В. И. *Корпоративная логистика: 300 ответов на вопросы профессионалов*. URL : <http://biblio.royalwebhosting.net/что-такое-логистическая-37970.html>.
4. Сток Дж. Р., Ламберт Д. М. (2005). *Стратегическое управление логистикой*. М. : ИНФРА-М, 797 с.
5. Черевко Г. В., Струк Н. С. (2012). *Вдосконалення управління матеріально-інформаційними потоками підприємств АПК на засадах логістики*. Львів : Ліга-Прес, 352 с.
6. Чудаков А. Д. (2001). *Логистика*. М. : Изд-во РДЛ, 480 с.

7. Supply Chain and Logistics Terms and Glossary. URL : www.logisticsservicelocator.com/resources/glossary03.pdf.
8. Міценко Н. Г. (2014). *Інтегровані системи підприємств і організацій споживчої кооперації: теоретичні засади та перспективи розвитку*. Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 414 с.
9. Міщук І. П. (2015). *Формування систем логістики підприємств торгівлі: теорія і практика*. Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 452 с.
10. Шимановська-Діанич Л. І. (2012). *Управління розвитком персоналу організації: теорія і практика*. Полтава : ПУЕТ, 402 с.
11. Минько Э. В., Минько А. Э. (2010). *Организация коммерческой деятельности промышленного предприятия*. М. : Финансы и статистика, 608 с.
12. Колодин В. С. (2011). Логистические системы в производственно-коммерческой деятельности. *Известия ИГЭА*, № 6 (80), С. 99–104.
13. Болдирева Л. М. (2014). Формування логістичних систем як напрям удосконалення розвитку економіки. *Науковий вісник Херсонського національного університету*, 7, Ч. 1, С. 172–175.
14. Евтодиева Т. Е. (2011). *Характерные особенности организационных форм логистики в условиях неэкономки*. Самара : Изд-во СГЭУ, 168 с.
15. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2017 р. URL : www.ukrstat.gov.ua.
16. Україна, Державна служба статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Транспортно-логістичний кластер. URL : <https://www.google.com.ua/search?q=Західноукраїнський+транспортно+логістичний+кластер&tbm=isch&source>.
18. Электронные чеки из гаджетов вместо кассовых аппаратов. URL : <https://ru.slovoidilo.ua/2018/06/19/infografika/biznes/elektronnye-cheki-gadzhetov-kassovykh-apparatov>.